

Hoop der Toekomst

Amsterdamse bleekneusjes te gast in Hilversum

KEES TAKKENBERG

Mijn grootvader Johan Nicolaas Schaefer werd geboren op 18 december 1873 te Utrecht en trouwde in 1897 te Amsterdam met mijn oma Marie Thobe. Mijn opa was diamantslijper en na een aantal Amsterdamse jaren vertrok de familie eerst naar Bussum en vervolgens naar Hilversum. Na eerst nog in de Begoniastraat en op de Hilvertsweg gewoond te hebben, betrok de familie Schaefer (ouders en zes kinderen) omstreeks 1912 een van de 'witte huisjes' in de Ericastraat. De bouw van deze huizen tussen de Neuweg en de Cameliastraat (architect E. Verschuyf) was het eerste project van de Arbeiders Bouwvereniging Hilversum. De ABH was Hilversums eerste woningbouwvereniging, opgericht – tegen de wil van burgemeester en wethouders – in 1909. Door volharding van enkele fabrikanten in de Hilversumse diamantindustrie die een goede huisvesting voor hun arbeiders bedongen, kwam de ABH toch tot stand. Het is dan ook niet verwonderlijk

dat naast Johan Nicolaas ook twee van zijn broers, die ook diamantbewerkers waren, zich in de Ericastraat vestigden.

[Niet relevant voor dit verhaal maar misschien toch vermeldenswaard is het feit dat een dochter van Johan Nicolaas, mijn tante Bep Schaefer, de eerste TV-omroepster van Nederland werd. Zij werkte bij Philips in Eindhoven en werd uitgekozen om tijdens de eerste experimentele TV-uitzendingen, die op 18 maart 1948 startten, als omroepster te fungeren.]

Sociaal gevoel

Toen mijn opa in 1950 stierf, was ik zes jaar oud. Ik heb dus niets meer dan wat vage herinneringen aan hem. Maar wat mij jaren heeft verbaasd, was zijn blijkbaar grote interesse voor allerlei zaken die ik nou niet meteen aan een eenvoudige laaggeschoolde arbeider zou verbinden.

J.N. Schaefer en M. Thobe in 1925. (alle foto's in dit artikel: coll. SAGV)

Je scheen, volgens de verhalen van mijn moeder, als diamantslijper een aardige boterham te kunnen verdienen in die eerste decennia van de vorige eeuw, maar er waren ook tijden van slapte en werkeloosheid. Johan Nicolaas trok dan naar Antwerpen om te zien of daar werk was. Ook fotografeerde hij landschappen of stadsgezichten en verkocht die foto's aan uitgevers van ansichtkaarten.

Maar ondanks dit toch vrij sobere bestaan liet mijn opa diverse boeken na met als onderwerpen: de natuur, het menselijk lichaam, astronomie etc. In mijn boekenkast staan nu nog boeken met titels als:

- De Nieuwe Geneeswijze. Leerboek der natuurlijke levenswijze, der gezondheidsleer en artsijlooze behandeling. Een schat voor huis en huisgezin door M. Platen
- Leerboek der Natuurkunde en hare voornaamste toepassingen door Dr. J. Bosscha jr.
- Wandelboekje voor natuurvrienden door E. Heimans en Jac. P. Thijsse
- en niet te vergeten: Het zakwoordenboekje Hollandsch-Esperanto. Want als alle arbeiders zich ooit zouden verenigen moesten ze elkaar natuurlijk wel kunnen verstaan door middel van een gezamenlijke taal.

Daarnaast was mijn opa lid van de Algemene Nederlandse Geheelonthouders Bond of 'De Blauwe Knoop' zoals de ANGOB in de volksmond werd genoemd. Uiteraard was hij ook lid van 'De Algemene Nederlandse Diamantbewerdersbond' (de ANDB). Hij was antimilitaristisch, en zeer waarschijnlijk wat we nu een behoorlijk linkse rakker zouden noemen. Pas veel later heb ik begrepen dat de ANDB een grote rol heeft gespeeld in zijn interesse voor allerlei zaken.

Wie de geschiedenis van de ANDB, opgericht door onder anderen Henri Polak en Jan van Zutphen in 1894, er op naslaat, komt ongetwijfeld het streven tegen om de diamantbewerders te 'verheffen' zoals dat werd genoemd. Dit verheffen gebeurde door de arbeiders op een voor hen betaalbare en eenvoudige manier toegang te verschaffen tot kennis, kunst en cultuur. Het aanmoedigen tot het lezen van literatuur op allerlei gebied was daar een onderdeel van.

Johan Nicolaas had naast zijn algemene interesse een behoorlijk ontwikkeld sociaal gevoel. Dat is waarschijnlijk de reden dat hij als penningmeester optrad tijdens het vierdaags bezoek aan Hilversum van zo'n

130 Amsterdamse 'bleekneusjes' in augustus 1920. Onderstaand een kort artikel dat in de *Hilversumsche Courant* van 31 juli 1920 verscheen.

Ontspanningsschool.

Zaterdagavond ruim 6 uur komen 130 kinderen, meisjes en jongens, van de Ontspanningsschool te Amsterdam, en trekken vanaf het station naar het gebouwtje A.V.E. Ruitersweg. De kinderen blijven tot a.s. Woensdag. Een deel wordt belangloos in arbeidersgezinnen ondergebracht, terwijl het andere in het gymnastieklokaal aan de Schoolstraat 's nachts mag verblijven, daartoe door het gemeentebestuur in staat gesteld. Ook voor het noodige stroo wordt door publieke werken zorg gedragen.

Een commissie voor ontvangst en regeling mocht zéér veel medewerking ontvangen. De penningmeester N. J. Schaefer, Encastraat 92, ontvangt echter gaarne nog bijdragen, daar de onkosten groot zijn.

De kinderen maken iederen dag, de morgens en 's middags, uitstapjes naar de mooiste plekken van ons dorp.

Zondagmiddag van 2 tot 4 uur geven de kinderen een gezellige bijeenkomst in een daartoe afgestaan bosch aan 't Hoogt van 't Kruis. Zang, Muziek en een causerie zullen elkaar afwisselen. Het Bosch is het gemakkelijkst van den Eikbosscher weg te bereiken. Ieder is welkom.

Naam, initialen en straat zijn foutief geschreven. Het moet uiteraard zijn: J.N. Schaefer, Ericastraat. Nummer 92 klopt maar werd later omgenummerd tot nr. 84.

Mijn grootvader kreeg na afloop van deze vier dagen een foto-album met de titel: 'Ter herinnering aan ons 4-daags verblijf te Hilversum. Aangeboden door "Ontspanningsschool Hoop der Toekomst"'. Dit album is in mijn bezit.

Hieronder volgen de foto's uit dit foto-album uit 1920 met een korte toelichting.

De Amsterdamse bleekneusjes met hun begeleiders voor de Openbare Lagere School aan de Schoolstraat. Rechts van de ingang bevond zich het gymnastieklokaal. Johan Nicolaas (Nico) Schaefer staat in de deuropening. Deze school werd in 1882 ontworpen door de eerste gemeente-architect van Hilversum, J. Rietbergen, en genoemd naar het schoolhoofd J.F. Hintzen. Oorspronkelijk stond de school aan het Naardereind, maar deze straatnaam werd al in 1883 veranderd in Schoolstraat.

De groep kinderen op de stenen trap bij de Oude Haven (ter hoogte van de Badhuislaan, hoek Couperusweg). De trap met 72 treden werd in 1914 gebouwd en ontworpen door P. Andriessen, gemeente-architect van 1888-1914. Twee jaar later ontwierp zijn opvolger W.M. Dudok de trapafsluiting met zuil en lamp (beïnvloed door de stijl van de Amsterdamse School). Op de foto is goed te zien hoe de helling was verdeeld in terrassen door lage horizontale heggen die aansluiten op de plateaus met zijmuurtjes in de trap. Als kleuter – ik ben geboren op de Hyacintenlaan – vond ik dit een enge, steile trap die wel naar het einde van de wereld scheen te leiden.

De kinderen met hun begeleiders staan op het punt om deze nieuwe dag te gaan genieten van natuur en frisse lucht. In het krantenartikel wordt gesproken van het A.V.E. gebouwtje aan de Ruitersweg. Dit is het eerste huis links. In het adresboek uit 1922 van Hilversum is nr. 15a het 'Vergaderingsgebouw'. Drie gevels verder zou zich dan de Smederij M. Bobbing (witte gevel) op nr. 21 kunnen bevinden. De foto is genomen vanaf de Nieuweg in de richting Havenstraat.

Buitenlucht maakt hongerig. Een aantal kinderen zit te eten in het A.V.E. gebouw. Op en tegen de achterste muur het vaandel van 'De Ontspanningsschool Hoop der Toekomst', een bord met 'Kent U Zelve', een doek met 'Loge Humanitas' en ingelijste platen met takken er boven (heide?). Een aantal begeleiders onder wie Nico Schaefer (met snor en vest) staat op de achtergrond. Veel jongens kaal geknipt en met matrozenpakje.

Slapen in het gymlokaal van de school aan de Schoolstraat. Zoals vermeld in het krantenartikel heeft Publieke Werken 'voor het noodige stroo zorg gedragen'. Wat extra dekens hangen aan het wandrek. Een lange lap stof en twee houten staanders (u weet wel, van die lat die steeds een streepje hoger wordt gelegd) scheiden straks de meisjes van de jongens.

Op de hei. Even uitrusten van het spelen. En misschien wel een ijsje eten van de kar op de achtergrond ('Prima Roomijs') die de hei werd opgetrokken door een stel paarden.

En die hoofdonderwijzer die op school altijd zo streng is, wordt hier op handen gedragen. Vier dagen op 'vakantie' naar Hilversum, wat wil je nog meer!

Het doodlopende stuk van het Tienhovens Kanaal. Rechts is het pad zichtbaar dat naar de Noodweg leidt. De Hoorneboegse heide over gewandeld en dan lekker pootje baaien in je onderbroek of met je jurk wat opgetild. Toen ik klein was ving ik hier kikkervisjes en salamanders, zoals zoveel Hilversumse jongens van mijn leeftijd.

Weer het Tienhovens Kanaal. Maar nu in de richting Hoorneboeg gefotografeerd. Als ik het goed zie heeft zelfs mijn opa z'n broekspijpen opgestroopt en doet mee in de kring.

In 1824 diende Van de Wall Bake een voorstel in om een kanaal te graven van de Vecht tot de Eemnesservaart. Het stuk in de provincie Utrecht werd vrij snel gerealiseerd. In 1838 zou men het kanaal doortrekken tot aan Eemnes. Het project mislukte toen de doorgraving van de hoge zandgronden ten zuiden van de Hoorneboeg onrendabel bleek.

Een 'kringgesprek' op een stuk braakliggend terrein ten zuiden van de Diependaalselaan, waar Hilversum toen nog op-hield. Op de achtergrond de Geraniumstraat en de toren van de Geraniumschool die in 1920 pas twee jaar oud was. De school was een onderdeel van het tweede gemeentelijke woningbouwcomplex, ontworpen door gemeente-architect W.M. Dudok. De huizen op de foto zijn er nu nog steeds. Er zijn slechts wat raampartijen veranderd.

Als de vorige foto, maar dan genomen in de richting van de Diependaalsekerk die pas 5 jaar later, in 1925, gebouwd zou worden. De kinderen op de foto doen een hardlooptwedstrijd. Rechts van de Diependaalselaan staat eenzaam een boerderij naast de kruising met de Hilvertsweg.

Als kleuter zat ik op de Oranjeschool aan de Lupinestraat (1948-1950). Ik liep via de westkant van de Kastanjevijver naar school. Links van de dertiger-jaren huizen aan de Kastanjelaan was een wat slordig geasfalteerd pad dat uitkwam op de Diependaalselaan naast de bakker. Ik stak dan over, en liep via de Crocusstraat naar school. Tussen de eerste huizen van de Moerbeilaan en de Diependaalselaan lag een onbebouwd stuk grond dat begon bij de vijver en afliep naar de Hilvertsweg. Er waren daar volkstuintjes in mijn herinnering. Aan de zijde van de Diependaalselaan van dat stuk grond stond toen nog de boerderij van de foto. Later heeft op die plaats een bibliotheek gestaan. En nu Tandartsenpraktijk Den2.

Er wordt wat uitgedeeld! Een broodkar met een melkbus voor water of misschien zelfs limonade. Rechts kijkt Nico Schaefer, leunend op een wandelstok, sigaar in de hand, glimlachend in de camera.

Op de groepsfoto samen met je onderwijzer.

Alle begeleiders en/of onderwijzers op de kiek. De man links schrijft wat op papier. Cijfers misschien? Voor wie de wedstrijden en spelletjes had gewonnen? Een onderwijzer blijft tenslotte een onderwijzer. Zelfs na vier dagen in de Hilversumse buitenlucht!

Volgens mijn moeder, die in 1920 negen jaar was en waarschijnlijk ook een dagje mee mocht met de Amsterdamse kinderen, was dit de uitbeelding van: 'Kijk, dit meisje en jongetje hebben vuile kleren van het stoeien in de hei. Maar dat meisje toont aan dat je ondanks het spelen in heide en bos toch nog schone kleren kunt hebben'.

Moraal: Ontspanning is goed, maar een vleugje opvoeding mag niet ontbreken!

Oproep

Mocht iemand iets meer weten van:

- de “Ontspanningsschool Hoop der Toekomst” uit Amsterdam
 - het A.V.E. gebouw aan de Ruitersweg te Hilversum
 - de genoemde mensen of locaties,
- dan ontvang ik graag een e-mail via c.a.takkenberg@hccnet.nl

Dit artikel werd eerder gepubliceerd op de website van het Streekarchief Gooi en Vechtstreek, www.gooienvechthistorisch.nl